

ТВОРЧЕ СПРИЙМАННЯ ІНФОРМАЦІЇ УЧНЯМИ ЗА УМОВ ЇЇ ДЕФІЦИТУ

Третяк Т. М. ТВОРЧЕ СПРИЙМАННЯ ІНФОРМАЦІЇ УЧНЯМИ ЗА УМОВ ЇЇ ДЕФІЦИТУ. Наголошується на тому, що матеріальною оболонкою сприймання умови задачі є трансформація її початкових умов у шукані умови. Формулюються вимоги до експериментальних завдань, які можуть бути реалізовані з метою вивчення впливу несприятливих факторів (дефіциту інформації) на процес сприймання умови творчої задачі. Аналізується діагностичний потенціал задач на вільне конструювання. Розглядаються особливості прояву двох основних типів творчого сприймання учнями інформації при розв'язуванні експериментальної задачі. Перший тип характеризується тенденцією до аналізу досліджуваного умови задачі з позицій технічного конструювання. При цьому перший тип творчого сприймання інформації проявляється на трьох рівнях. При реалізації другого типу творчого сприймання інформації задуми розв'язування задачі будуються не на основі умов, заданих у задачній ситуації, а виходячи із досвіду, знань, умінь, навичок, мотиваційної сфери розв'язуючої задачу, які знаходять проекцію в певних елементах умови задачі. Вихідні умови задачі трансформуються в шукані умови під дією інформаційних впливів на учня із зовнішнього чи внутрішнього світу. Другий тип творчого сприймання інформації проявляється на чотирьох рівнях.

Ключові слова: творче сприймання, задача на вільне конструювання, інформація, початкові умови задачі, шукані умови задачі, стратегія, трансформація інформації, типи та рівні творчого сприймання інформації.

Третяк Т. Н. ТВОРЧЕСКОЕ ВОСПРИЯТИЕ ИНФОРМАЦИИ УЧЕНИКАМИ В УСЛОВИЯХ ЕЕ ДЕФИЦИТА. Подчеркивается, что материальной оболочкой восприятия условия задачи есть трансформация ее начальных условий в искомые условия. Формулируются требования к экспериментальным заданиям, которые могут быть реализованы с целью изучения влияния неблагоприятных факторов (дефицита информации) на процесс восприятия условия творческой задачи. Анализируется диагностический потенциал задач на свободное конструирование. Рассматриваются особенности проявления двух основных типов творческого восприятия учениками информации при решении экспериментальной задачи. Первый тип характеризуется тенденцией к анализу испытываемым условия задачи с позиции технического конструирования. При реализации второго типа творческого восприятия информации замыслы решения задачи строятся не на основе условий, заданных в задачной ситуации, а исходя из опыта, знаний, умений, навыков, мотивационной сферы решающего задачу, которые находят проекцию в определенных элементах условия задачи.

Ключевые слова: творческое восприятие, задача на свободное конструирование, информация, начальные условия задачи, искомые условия задачи, стратегия, трансформация информации, типы и уровни творческого восприятия информации.

Актуальність дослідження проблеми творчого сприймання інформації обумовлена значною мірою необхідністю формування у молоді психологічної готовності до творчої праці на виробництві. Адже від здатності людей розв'язувати творчі задачі, від ефективності їх праці в різних сферах творчості залежить значною мірою рівень конкурентоздатності країни.

Успішність розв'язування задачі визначається насамперед мірою адекватності сприймання особистістю інформації, заінтегрованої в її умові. Вміння творчо «взяти похідну» від наявної інформації відповідно до сформульованих умов задачі – основа творчого сприймання інформації.

Пономарьов Я. О. зокрема розрізняє творчу задачу і проблему, оскільки творча задача завжди мисленнєва, однак може і не бути пізнавальною або може співпадати з елементарною пізнавальною задачею, яку можна і потрібно розв'язати, не набуваючи попередньо на усвідомленому рівні нових знань. Ця задача ставиться самою ситуацією і якщо вона співпадає з елементарною пізнавальною задачею, в результаті її розв'язання виникає нове знання, яке цілком відповідає необхідній трансформації ситуації.

Вихідні передумови. Відомо, що проблема є складною пізнавальною задачею. Отже, щоб розв'язати проблему, слід перетворити проблемну ситуацію в ситуацію мисленнєвої задачі. При вирішенні проблеми виникає нове знання, актуальне для загального розв'язку. Інструментальне знання, напрацьоване за підсумками розв'язання однієї елементарної задачі, знову реалізується як принцип дії в іншій, більш складній ситуації. Спочатку цей щойно напрацьований спосіб дій є обмеженням у функціональному діапазоні, і його використання є успішним лише в ситуації аналогічній, майже конгруентній, оскільки дії на цьому рівні ще не досить абстраговані. «Для перетворення часткового способу в принцип треба поглибити рівень абстракції, «відфільтрувати» дії, що об'єктивно містять принцип, від чуттєвих елементів ситуації, часто випадкових. Це і є те, що ми називаємо «формалізацією інтуїтивного ефекту» [3, с. 102].

Разом з тим Пономарьов Я. О. наголошував, що прийняття рішення в будь-яких ситуаціях на психологічному рівні (і особливо в ситуаціях граничної складності) складається з двох видів: з перетворення пізнавальної проблеми в мисленнєву задачу та з розв'язування мисленнєвої задачі, причому даний механізм є механізм прийняття творчих рішень, тобто тих, які неможливо отримати безпосередньо, спираючись на апарат логіки» [3, с. 103].

В залежності від того, над розв'язанням якого завдання працює людина, один і той же предмет може сприйматися по іншому, оскільки сприймання завжди включені до виконання якоїсь діяльності. Відсутність певної конкретної задачі ускладнює процес сприймання і в результаті сприйняття бувають нечіткими, неповними. Адже відомо, що навіть при частій взаємодії з об'єктами їх образи залишаються нечіткими, якщо чітке їх сприйняття не вимагається умовою задачі.

Особливо вищесказане стосується розв'язування конструктивно-технічних задач учнями, коли адекватне сприймання умови такої задачі вимагає, нерідко, як вивчення структурно-функціональних властивостей конструктивних елементів (в тому числі і в наочно-дійовому плані), так і детального прорисовування серій ескізів проміжних розв'язків цієї задачі з метою побудови оптимального варіанту розв'язку. Саме тому розвитку спостережливості, точності, багатосторонності сприймання необхідно приділяти належну увагу уже в дитячому віці, особливо в процесі гри і навчання, починаю-

чи із занять в дошкільних навчальних закладах і закінчуючи науково-дослідною роботою старшокласників по лінії Малої академії наук – в загальноосвітніх школах, ліцеях, гімназіях, позашкільних закладах (центрах творчості дітей та молоді, станціях юних техніків, натуралістів і туристів тощо).

При сприйманні задіюється весь інформаційний потенціал людини, тому сприймання не є лише сумою відчуттів, а складним інтегральним поєднанням також і відповідним чином проструктурованих нагромаджень інформації щодо минулого досвіду взаємодії суб'єкта з навколишнім світом, що стосується як характеристик об'єктів цього світу, так і операціонального інструментарію, спрямованого на побудову задумів розв'язування актуальних задач і зокрема на забезпечення саморегуляції в діяльності суб'єкта при подоланні ним ускладнюючих умов, супроводжуючих процес сприймання інформації.

Відомо, що сприймання об'єкта залежить від інформаційного контексту, в якому воно здійснюється. Залежність сприймання цілого від сприймання його частин, залежність сприймання величини від сприймання структури цілого, залежність сприймання частини від сприймання цілого та ін. співвідношення, що складають основу численних форм ілюзорного сприймання, присуті, обумовлені багатофункціональністю сприйманих об'єктів та їх складових. Адже в залежності від системи координат, в яких розглядатимуться об'єкти сприймання та їх складові у всій їх взаємодії, матимемо відповідні прояви їх структурно-функціональних особливостей. До того ж, слід мати на увазі, що у внутрішній взаємодії певні структурні чи функціональні складові об'єкта можуть виконувати генералізуючу функцію при сприйманні інших складових об'єкта, бути домінуючими при сприйманні даного об'єкта у взаємодії з іншими об'єктами.

Оскільки в будь-якому сприйманні є певна доля узагальненості інформації (в залежності від інтелектуального контексту, в який включається сприймання), сприймаючи одиничне, людина, сприймає його як частковий випадок загального. «По мірі того, як ми інакше розуміємо дійсність, ми інакше і сприймаємо її. В залежності від рівня і змісту наших знань, ми не лише по-іншому розмірковуємо, але й по-іншому безпосередньо бачимо світ» [4, с. 279].

Сприймання людини повсякчас спрямовується і формується напрацюваннями суспільної практики людської цивілізації і будь-який процес сприймання ґрунтується на взаємодії сприйманого об'єкта з певним чином проструктурованою системою уявлень, ієрархічною системою понять. Разом з тим, зростання рівня узагальненості сприймання збільшує число ступенів його свободи, а отже і якість структурно-функціонального аналізу та аналітико-синтетичного перетворення образу сприйманої дійсності.

Так, підключення до процесу сприймання інтересів та емоцій людини спрямовує сприймання у певному напрямку, воно спочатку набуває мимовільного характеру; а підключення вольового компоненту трансформує процес сприймання в мисленнєво-регульовану діяльність – усвідомлюване спостереження. Адже, «сприймання людини є в дійсності складною єдністю чуттєвого і логічного, чуттєвого і смислового, відчуття і думки. Воно завжди не лише сенсорна данність, але і осмислення її об'єктивного значення» [4, с. 282].

Осміслене сприймання об'єктів передбачає їх впізнавання, але може бути не лише ототожненням певного об'єкта як такого, що раніше був нами сприйманим, а і узагальненим впізнаванням, коли розпізнається певний об'єкт, сприйманий тут і зараз.

За твердженням В.О. Моляко, «траєкторія пошуку кінцевого образу проходить через точки біфуркації, коли багатократно можуть прийматись певні рішення, здійснюються співставлення, здійснюється вибір і т.п. в потоці розв'язання (сприймання), який регулюється, спрямовується, зорганізується саме стратегіальним вектором – «оцінником всіх такого роду мікроситуацій вибору, оцінювання і т. ін.» [2, с. 15].

Отже, образ сприймання є зображенням, певною формою інформації, яка, пройшовши «випробування» на відповідність вимогам задачної ситуації, має шанс трансформуватись в мисленнєвий образ. Він є знаком, символом, кодом, більш чи менш адекватним орієнтиром в пошуках напрямку руху мислення. Однак, при цьому він лишається завжди суб'єктивним, оскільки завжди має особистісне забарвлення – в ньому знаходять проекцію: минулий досвід людини, її мотиваційна сфера, її інтереси, погляди, переконання.

З метою вивчення впливу несприятливих чинників (а саме дефіциту інформації) на процес сприймання умови творчої задачі, на розробку задуму її розв'язання можуть бути реалізовані експериментальні завдання, які відповідають таким вимогам:

- 1) шукані експериментальні завдання мають давати можливість реалізуватись конструктивному мисленню в широкому розумінні цього слова;
- 2) мають орієнтувати досліджуваних на знаходження єдиного вірного варіанту розв'язку;
- 3) разом з тим вони мають передбачити можливість продукування великої кількості варіантів розв'язку, в залежності від творчості дитини;
- 4) мають сприяти реалізації знань, умінь, навичок, актуальних для знаходження шуканого задуму;
- 5) давати можливість реалізуватись проявам стратегій, тактик, характерних для досліджуваного і актуальних для розв'язування експериментальних задач;
- 6) бути доступними для розв'язування дітьми даної вікової групи.

Виклад основного матеріалу. У зв'язку із вищезазначеним, експериментальним може бути, зокрема, завдання, розроблене доктором психологічних наук Кульчицькою О.І. В його основу покладено перші три малюнки із серії малюнків, на яких зображено гумористичну історію "Полювання на крокодила" художником Еммануелем Пуанкаре (Каран д'Аш). Перед учнем ставиться завдання уважно роздивитись три картинки і описати: 1. Що тут відбувається? 2. Чим все це закінчиться? 3. Що думає кожна з дійових осіб?

В чому полягають особливості розуміння учнями початкових умов задачі про крокодила? Початкові умови можуть бути трансформовані в шукані без належного врахування заданих структурно-функціональних умов ситуації.

Так, наприклад, учень, вивчаючи умову задачі, аналізує властивості заданих в ситуації об'єктів і не помічає важливих їх властивостей. А саме: кон-

статує, що собака буде заганяти крокодила в трубу. Тоді фермер закриє кришку, і крокодил опиниться в пастці.

Сама форма подання створеного досліджуваним сюжету може бути традиційною, разом з тим, деякі учні можуть прагнути подати сконструйований сюжет у нетрадиційній формі, наприклад, у формі діалогу (зокрема, як це має місце у мультфільмах). Тобто сюжет яскраво змальований в діалозі героїв, однак про те, як саме собачка заманила крокодила в трубу, в розповіді не говориться. Отже, в даному випадку має місце реалізація при побудові задуму аналога із повсякденного життя: аналогом є форма подання (побудови) розповіді.

Досліджувані по-різному можуть формулювати саму мету приходу героїв до річки, тобто шукані умови задачі. Наприклад: “Дядько Іван пішов на лови крокодила, щоб визначити, як він бачить”. При цьому сама розповідь досліджуваного може обмежуватись лише констатацією факту піймання крокодила.

Приклад невірною розуміння початкових умов задачі про крокодила: «Чоловік привіз крокодила до річки, щоб він поплавав». Мета приходу до річки може формулюватись як “провітрити бак”. Далі події описуються як нещасний випадок, який закінчився потраплянням крокодила в бак.

Задача виявляється розв’язаною вірно, якщо досліджуваний вибирає в якості домінуючого орієнтира таку важливу складову графічно зображеної умови задачі, як маленький отвір у трубі. Функція цього отвору – дати можливість собачці вилізти із труби після того, як вона заманила у пастку крокодила.

Однак в результаті неуважного вивчення умови задачі таким орієнтиром може стати інший об’єкт. Ним може стати, наприклад, такий об’єкт: “людина щось читає”. І сюжет будується наприклад таким чином: “Мисливець на крокодилів полював на них за допомогою собачки, яка своїм голосом виманювала крокодила з води, та спеціальної зброї, з якої він стріляв. Однак зброя зіпсувалась, і мисливець був вимушений купити іншу”.

Ігнорування досліджуваним детального аналізу властивостей труби веде до конструювання суто описового характеру розповіді. Однак такий тип розповіді є по-своєму цікавим, оскільки в ньому всі дійові особи залишаються живими. Прояви екологічного мислення, гуманного ставлення до природи досить часто мають місце в творчості учнів.

Якщо в ідеальному кінцевому розв’язку собака сам виконує функцію приманки для крокодила, то у неоптимальних варіантах він реалізує протилежну функцію: всупереч сподівань хазяїна прагне врятувати крокодила. Такі розв’язки певною мірою можна вважати проявами реконструювання в мисленнєвій діяльності учнів, зумовленими життєвою позицією дитини, її ставленням до природи, навколишнього середовища взагалі.

Досліджувані – 51 гуртківець (учні 10-11 класів з різних областей України) табору «Юний натураліст» Національного еколого-натуралістичного центру учнівської молоді МНО України.

Можна говорити про прояви двох основних типів творчого сприймання інформації учнями при розв’язуванні даної експериментальної задачі, які від-

різняються між собою, так би мовити, “системою координат”, з позиції якої досліджуваний розглядає запропоновану йому задачу ситуацію.

Перший тип творчого сприймання інформації характеризується тенденцією до аналізу досліджуваним умови задачі з позицій технічного конструювання. При цьому перший тип творчого сприймання інформації проявляється на трьох рівнях.

Першим рівнем прояву творчого сприймання інформації першого типу є розуміння учнем того, що собака може служити приманкою для крокодила. Для ряду учнів цей рівень залишається остаточним, оскільки вони вважають трубу гарматою, з якої чоловік стрілятиме по приманеному собакою крокодилу, щоб захистити собаку від крокодила чи щоб вполювати крокодила.

Другий рівень прояву творчого сприймання інформації першого типу має місце, коли розв’язуючий задачу вважає трубу пасткою для крокодила.

Третій рівень прояву творчого сприймання інформації першого типу характеризується подальшим поглибленням розуміння задачі: йде подальше вивчення ситуативно-функціональних властивостей об’єктів, зображених на малюнку. При цьому маленький отвір на трубі інтерпретується як такий, через який може вистрибнути собака після того, як заманить крокодила до пастки.

Другий тип творчого сприймання інформації характеризується тим, що в процесі його реалізації задуми розв’язування задачі будуються, виходячи не із умов, закладених у зображеній задачній ситуації, а із досвіду, знань, умінь, навичок, мотиваційної сфери розв’язуючого задачу, які знаходять проекцію в певних елементах зображеної задачної ситуації. В такий спосіб вихідні умови задачі трансформуються в шукані умови під дією інформаційних впливів на учня із зовнішнього світу чи її внутрішнього світу. Так, зокрема, експериментальне завдання може розв’язуватися учнями на основі моральної системи координат, а, отже, системоутворюючими при цьому є моральні орієнтири, і в результаті робота школярів спрямовується на створення:

– агресивно орієнтованого задуму, трагічний характер якого обумовлений умисними діями дійових осіб (перший рівень творчого сприймання інформації другого типу);

– задуму, трагічне забарвлення якого обумовлене спонтанним розвитком ситуації (другий рівень творчого сприймання інформації другого типу);

– нейтрально орієнтованого задуму (спонтанно виникла драматична ситуація з благополучним кінцем – всі дійові особи живі, жодна з них не постраждала) (третій рівень творчого сприймання інформації другого типу). Наприклад, «Чоловік на ім’я Френк був завзятим мисливцем. Мав вірного друга – пса Адама. Полювання для Френка – це справа всього життя. Звичайні куріпки, зайці, лисиці не задовольняли його. Чоловік бажав екзотики. І от випала йому нагода позмагатися з крокодилом. Френк знав, як цінуються ці тварини. Не можна сказати, що це було лише заради грошей, скоріше для душевного задоволення. Ця людина була стримана в своїх емоціях з іншими, але коли він залишався з природою один на один, змінювався до непізнанності. Отже, Френк з Адамом взяли пороху, гармату і вирушили в дорогу. Йшли чимало, але в них була поставлена мета. Коли були вже на місці, Френк виб-

рав позицію для гармати, навів приціл. Тепер залишилось найголовніше: виманити здобич на берег. У цьому допоміг Адам. Він почав дуже сильно гавкати, скавучати. І результат – алігатор вже виглянув з води. В його поведінці можна було побачити спокійний стан, але разом з тим і незадоволення тим, що його потурбували. Адам свою справу зробив, тепер черга за Френком. В цей час пес продовжує гавкати і швидко відбігає вбік, алігатор за ним. Але враховуючи швидкість тварини, він не встиг за ним. Пролунав постріл, але не влучний. Крокодил сховався у воду, махнув хвостом і зник. Мисливець розчарований, крокодил живий і радий, що врятувався»; «В одному місті з покоління в покоління передавалась легенда. Розповідалось, що на місцевому озері водиться страшний крокодил – мутант, поїдаючий все живе. Якось один сміливець вирішив піймати чудовисько. Він розробив план як вполювати мутанта. Виготовивши пристрій для упіймання крокодила, взяв із собою собаку як приманку і пішов на озеро. Поставив перед лігвом чудовиська свою пастку і собаку, яка почала гавкати і привертати увагу крокодила. Мисливець сховався і став чекати. Через деякий час чудовисько висунуло свою пащу. Собака голосно загавкала і заскавчала, тож мисливець підкрався, щоб побачити, яке ж воно те чудовисько. Але виявилось, що це зовсім не страшне чудовисько, а просто добрий, наляканий собакою крокодил. З тих пір всі ходять на те озеро і не бояться злого чудовиська, тому що його не існує»;

– гуманістично-орієнтованого задуму, спрямованого на удосконалення ситуації, характеристики її конструктивних елементів (четвертий рівень творчого сприймання інформації другого типу). Наприклад: «Одного чудового ранку вирішив чоловік Петро піти на лови крокодилів та взяв з собою свого кращого друга Барбоса. Барбос – пес чудовий, дружелюбний та вірний своєму хазяїну. Йшли вони дорогою удвох. Песик весело гавкав, а чоловік ніс зонтик від сонця, віз клітку для крокодила та наспівував веселу пісню. Коли вони підходили до свого місця, чоловік розкрив зонтик, встановив прилад для полювання на крокодила та сів читати газету. Тим часом, пес побачив, що на каміння вилазить крокодил і почав гавкати. Але Петро не реагував на скавчання пса. Тоді Барбос вирішив діяти сам, він підняв свій хвостик вгору і почав гавкати на крокодила. Таким чином він допоміг своєму другові. Петро, коли побачив, що його пес йому допоміг, був дуже щасливий. Але крокодил почав нервувати і Петрові стало його дуже жаль, адже у нього теж є родина, діти. І вирішили друзі відпустити крокодила».

За *четвертого рівня* творчого сприймання інформації розв'язуючий задачу виходить за межі технічної системи координат розгляду її вихідних умов. Він намагається знайти гуманне рішення проблеми, за якого ніхто б не постраждав. У результаті конструюються задуми, в яких собака рятує крокодила, мисливець стає переконливим противником полювання, всі дійові особи ситуації залишаються живими і здоровими.

Щодо процентних співвідношень кількості проявів конструктивної активності першого типу при розв'язуванні учнями експериментального завдання, то перший тип виявився характерним для 11,9% досліджуваних, другий – для 7,8%, третій рівень – 1,9%.

Прояви конструктивної активності другого типу виявились для даної групи досліджуваних більш притаманними. Так, кількість розв'язків, в яких відображається: перший рівень конструктивної активності другого типу складає 11,7% від загальної кількості розв'язків, виконаних учнями; другий рівень – 17,8% , третій рівень – 29,4%; четвертий рівень – 19,5%.

Домінування питомої ваги кількості розв'язків третього (нейтрально орієнтовані задуми – спонтанно організована драматична ситуація з благополучним завершенням) і четвертого рівня (гуманістично орієнтовані задуми, спрямовані на удосконалення ситуації, характеристики її конструктивних елементів) пояснюється тим, що досліджуваними, які розв'язували експериментальну задачу, є юні натуралісти – учні, що кілька років займаються в групах еколого-натуралістичного спрямування, тож їх життєва позиція ґрунтується на прагненні охорони і збереження природи.

Саме тому, напевне, серед розв'язків, розроблених учнями, є задуми, створені на основі стратегії реконструювання. Так, сформульовані в задачі початкові умови деякі школярі трансформували в шукані умови, наприклад, наступним чином: «Чоловік котив контейнер з відходами, щоб викинути їх у річку», «Чоловік вирішив викинути відходи у річку. Прикотивши бочку, він відійшов і споглядав за видовищем, як забруднюється річка».

При цьому задача може бути розв'язана, наприклад, на другому рівні другого типу конструктивної активності: «Крокодил загине, бо шкідливі відходи зроблять свою справу»; або на третьому рівні другого типу конструктивної активності: «Крокодил намагається захистити свою домівку і виганяє собаку, а чоловік навіть не думає про шкоду довкіллю, дбає лише про себе».

На тому ж рівні розв'язано задачу досліджуваним, який вважає, що чоловік «везе водокачку, а за ним біжить собака. На другій картинці зображено водокачку, що стоїть біля води, собаку, що сидить біля ставу, а на дальньому плані – чоловік, який відпочиває під парасолькою і читає газету, а також ледь-ледь видно кількість води в ставку. На третьому малюнку зображено чоловіка, який ще досі відпочиває, собаку, що чувається не в своїй тарілці, і значно меншу кількість води у ставку і чітко видно крокодила. На мою думку, це закінчиться знищенням ставу, злим крокодиллом і безсердечним чоловіком.

Мені здається, що чоловік взагалі не думає про природу, собака починає помітно нервувати, крокодил розлючений через таке ставлення до живої природи. Чоловік нищить флору і фауну. Мораль цієї картинки: любіть природу, оберігайте її, без природи життя стане значно важчим».

Умова експериментальної задачі може бути інтерпретована на рівні стратегії випадкових підстановок. Наприклад, сюжет ґрунтується на аналізі заданої ситуації і побудові взаємодії дійових осіб: «Тут відбувається якась дія. Один дядько пішов до річки з гарматою. Та до нього причепилася собака. Він її прогнав. Та він не знав, що вона йшла за ним, але попід кущами. Тільки-но дядько підійшов до гори та почув «гав» і злякався. Він випустив з рук гармату і вона покотилася до річки. Коли пес зрозумів, що це через нього, він побіг швидше, чим гармата, та зупинив її майже біля самої річки. Дід поба-

чив, що песик добрий. Він сів подалі від гармати і наказав песику її охороняти. Собака зрозумів наказ старого діда: сидів біля гармати. Звідки не візьмись з річки вплив крокодил та пес загавкав на нього, і крокодил злякався і поліз назад до річки. Дід узяв песика, погладив та сказав: «Беру тебе до себе жити. Будеш зі мною ходити на рибалку кожного разу» (третій рівень другого типу конструктивної активності).

Слід зауважити, що дані щодо вищезазначених рівнів прояву творчого сприймання інформації даного учня можуть служити важливим джерелом інформації про його внутрішній світ, про ті інформаційні потоки із зовнішнього світу, які детермінують його поведінку, взагалі задуми розв'язуваних ним задач, а описаний методичний засіб після відповідного доопрацювання може певною мірою виконувати роль проєктивного методичного засобу при вивченні особистості учня.

Висновки. Отже, за умови дефіциту інформації при розв'язуванні задачі учні з метою побудови задуму реалізують об'єкти, які є для них досить актуалізованими (однак водночас учнем може не усвідомлюватись їх актуальність).

I. Насамперед, це елементи інформаційного потоку із зовнішнього світу. Це та різнопланова інформація, яку отримує учень (активно чи пасивно) через засоби масової інформації (і в першу чергу телебачення), на уроках у школі, при здобуванні позашкільної освіти (гурткова робота), в процесі реалізації інших форм самоосвіти за інтересами. Сюди слід віднести також взаємодію з іншими людьми у повсякденному житті (спілкування з дітьми, з педагогами, з членами своєї сім'ї, з іншими дорослими людьми). Ця інформація певним чином трансформована в процесі її засвоєння, функціонує при вивченні вихідних умов задачі та розробці задумів їх розв'язання.

II. Також у створюваних учнями задумах знаходять проєкцію ті домінанти, що певним чином торкаються тих проблем, які хвилюють учня (усвідомлення яких, спогади про які чи просто наявність цих проблем) здійснює деструктивний вплив на школяра.

До цього блоку інформаційних впливів слід віднести й інші прояви цього інформаційного потоку, вектор якого спрямований із внутрішнього світу учня в сферу розв'язування актуальної задачі, духовні орієнтири, ціннісні орієнтації учня, його світоглядна, громадянська позиція та інші моральні регулятори його діяльності при розв'язуванні задачі.

При частковому здійсненні аналогічних інформаційних впливів інформація неначе "вкарбовується" в пам'ять школяра, стає основою для побудови алгоритмів реагування на певні проблемні ситуації, майже автоматично актуалізується за відповідних умов (зокрема, при наявності проблемної ситуації), починаючи від інформаційних елементів, що характеризують його обізнаність з тих чи інших питань, навичок, способів дій, в т.ч. алгоритмізованих, аж до рівня системних утворень, до рівня стратегій діяльності.

При цьому вектор творчості може бути спрямований:

- а) на самоствердження (перебуваючи на цьому рівні людина всім своїм життям щомиті прагне довести самій собі те, що вона є в цьому світі);
- б) на удосконалення зовнішнього світу (матеріальних об'єктів);

в) на удосконалення свого внутрішнього світу.

Будучи мовою власного досвіду певної людини, образи сприймання є символами, «будівельним матеріалом», з якого в процесі аналітико-синтетичної діяльності створюються гіпотетичні конструкції, що в результаті серії співставлень з вимогами задачної ситуації, набуваються змісту шуканих умов задачі.

Набута у відчуття інформація, переходячи у форму образу сприймання, набуває також нового змісту, «рафінованого» відповідно до умов задачі сприймання. При цьому паралельно вибудовується як мінімум два генеральних потоки конструювання: в першому потоці «викристалізовується» сама шукана конструкція, задана умовою задачі, в другому – інструмент розв'язування цієї задачі – засіб, метод, стратегія. Обидва ці стратегічні потоки інформації беруть початок зі сприймання задачної ситуації і тісно переплетені між собою, взаємофункціонують протягом процесу розв'язування задачі, конкретно резонуючи на один і той же орієнтир – задану умову задачі. Уявне препарування цих потоків дає: 1) динаміку трансформації задуму розв'язування задачі; 2) динаміку трансформації стратегії розв'язування задачі.

Інформація, отримана в результаті сприймання певного об'єкта, взаємодіє із загальною структурою інформаційного потенціалу суб'єкта і, в залежності від свого об'єктивного значення для самого предмета, набуває в цій структурі певного місця, а у випадку, коли сприймання відбувається в масштабі задачної ситуації – для аналітико-синтетичної діяльності суб'єкта, що визначається тією чи іншою пізнавальною задачею.

Ці змістовні (елементи першого інформаційного потоку) і дійові (елементи другого інформаційного потоку) образи сприймання можуть бути настільки константними і настільки структурованими, наскільки достатньою у розв'язуючого задачу є прогностично необхідна інформація стосовно області визначення функції об'єктів сприймання та засобів взаємодії з ними з метою розв'язування задачі на основі перетворення предмета спеціальної діяльності в об'єкт мислення. Так, діяльність, формуючи образ сприймання, створює умови для усвідомлення її людиною, а це, в свою чергу, визначає можливість переносу діяльності в інші ситуації. При цьому слід пам'ятати про взаємозалежність сприймання і діяльності, оскільки виниклі у процесі діяльності образи сприймання включаються до внутрішньої структури даної діяльності, формуючи готовність до нової діяльності.

Перспективи дослідження. Результати аналізу експериментальних даних стосовно особливостей проявів стратегічних тенденцій у сприйманні учнями нової інформації зумовлюють необхідність врахування відповідних вимог при розробці методики розвитку їх готовності до творчого сприймання інформації засобами КАРУСу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Кульчицкая Е. И.* Сирень одаренности в саду творчества / Е. И. Кульчицкая, В. А. Моляко. – Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2008. – 316 с.

2. Моляко В. А. Проблема функционирования творческого восприятия в условиях избыточности информации разной модальности и значимости / В.А. Моляко // Актуальні проблеми психології: Збірник наукових праць Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України. – К. : Видавництво «Фенікс», 2013. – Т. XII. Психологія творчості. – Вип. 16. – С. 7-19.
3. Пономарев Я. А. К вопросу об исследовании психологического механизма «принятия решения» в условиях творческих задач / Я. А. Пономарев // Проблемы принятия решения. – М. : Наука, 1976. – С. 82-105.
4. Рубинштейн С. Л. Проблемы общей психологии / С.Л. Рубинштейн. – М. : Педагогика, 1973. – 423 с.

SPYSOK VYKORYSTANYH DZHEREI

1. Kul'chuckaja E. Y. Syren' odarennosti v sadu tvorchestva / E. Y. Kul'chuckaja, V. A. Moljako. – Zhytomyr: Vyd-vo ZhDU im. I. Franka, 2008. – 316 s.
2. Moljako V. A. Problema funkcyonirovaniya tvorcheskogo vospryatyja v uslovyjah yzbytochnosti ynformacyu raznoj modal'nosti y znachymosti / V.A. Moljako // Aktual'ni problemy psyhologii': Zbirnyk naukovykh prac' Instytutu psyhologii' imeni G.S. Kostjuka NAPN Ukrai'ny. – K. : Vydavnyctvo «Feniks», 2013. – Т. III. Psychologija tvorchosti. – Vyp. 16. – S. 7-19.
3. Ponomarev Ja. A. K voprosu ob yssledovanny psyhologycheskogo mehanyzma «prynjatyja reshenyja» v uslovyjah tvorcheskyh zadach / Ja. A. Ponomarev // Problemi prynjatyja reshenyja. – M.: Nauka, 1976. – S. 82-105.
4. Rubynshtejn S.L. Problemi obshhej psyhologyy / S.L. Rubynshtejn. – M.: Pedagogyka, 1973. – 423 s.

Tretiak T. N. CREATIVE PERCEPTION OF INFORMATION IN CONDITIONS OF ITS DEFICIT. It is underlined, that material form of task condition perception is transformation of its initial conditions to required conditions. Demands to experimental tasks, which may be realized with the purpose of unfavorable factors influence (deficit and excess of information) on the process of creative task condition are formulated. Diagnostic potential of tasks on free construction is analyzed. The features of display of two main types of creative perception by pupils of information in the process of experimental task solving are observed. First type is characterized by the tendency of task condition research tendency from the position of technical construction. In realization of the second type of information creative perception, projects of task solving are based not on conditions, given in task situation, but on the assumption of experience, knowledge, skills, practice, and motivational sphere of task solver, who find the projection in particular elements of task condition. Initial task conditions transform into required conditions on the influence of information on pupil from internal or external world. Second type of information's creative perception is presented on four levels.

Keywords: creative perception, task on free constructing, information, task initial conditions, task required conditions, strategy, transformation of information, types and levels of information creative perception.

Отримано: 3.07.2014